

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

**ІНСТЫТУТ МОВАЗНАЎСТВА ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА
НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ**

УДК 808.26-318

ГЕРАСІМЧЫК Ірына Аляксандраўна

**ФРАЗЕАЛАГІЧНЫЯ ПАРОНІМЫ
СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ**

10.02.01 – беларуская мова

Аўтарэферат дысертацыі
на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук

Мінск – 2003

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Актуальнасць тэмы дысертацыі. Фразеалагізмы ў сістэме суадносных і ўзаемазвязаных элементаў уступаюць паміж сабой у парадыгматычныя адносіны, якія праяўляюцца ў розных тыпах апазіцый фразеалагічных адзінак і заснаваны на падабенстве і адрозненні іх структуры і семантыкі. Семантычная парадыгма фразеалагізмаў сёння даследавана досыць грунтоўна: апісаны асноўныя прыметы фразеалагічнай полісеміі, аманіміі, сінаніміі, варыянтнасці, антаніміі, разгледжаны моўныя паказчыкі, якія дазваляюць адрозніць адну з’яву ад другой і параўнаць іх з адпаведнымі лексічнымі катэгорыямі, вызначаны спосабы і прычыны ўтварэння гэтых элементаў фразеалагічнай сістэмы.

Не распрацаванай да гэтага часу ў беларускай фразеалогіі засталася праблема фразеалагічнай параніміі. Даследчыкі не звярталі ўвагі на фармальна падобныя фразеалагізмы з рознымі значэннямі – фразеалагічныя паранімы, не вызначалі іх структурныя, семантычныя асаблівасці, фразеалагічная паранімія, як асобная катэгорыя, не ўключалася ў склад семантычнай парадыгмы. Сістэмны падыход да вывучэння гэтай з’явы адсутнічае і ў рускім мовазнаўстве. У навучальных фразеалагічных слоўніках рускай мовы апошнім часам адзначаюцца паранімічныя адзінкі, аднак прысвечанага ім спецыяльнага фразеаграфічнага выдання яшчэ не створана. Сучасныя беларускія слоўнікі функцыянаванне ў мове фразеалагічнай параніміі пакуль не адлюстроўваюць.

Адсутнасць навуковага аналізу фразеалагічных паранімаў сведчыць пра недастатковую распрацаванасць агульнай тэорыі сэнсава-сістэмных адносін у беларускай фразеалогіі. Вывучэнне гэтай праблемы з’яўляецца абавязковым этапам пры стварэнні цэласнай семантычнай характарыстыкі фразеалагічнага ладу мовы, мае выхад у сферу этымалагічных даследаванняў, звязана з пытаннямі марфалагічнай і сінтаксічнай характарыстыкі фразеалагізмаў.

Такім чынам, актуальнасць даследавання абумоўлена неабходнасцю тэарэтычнага асэнсавання нераспрацаванага аспекта фразеалогіі.

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі, тэмамі. Навуковая праца звязана з тэмай “Даследаванне моў і літаратур на мяжы тысячагоддзяў, іх гісторыі, сучаснага стану, сувязі славянскіх і неславянскіх моў і літаратур”, якая распрацоўваецца на філалагічным факультэце Установы адукацыі «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы» ў межах “Дзяржаўнай праграмы фундаментальных даследаванняў “Беларуская мова, яе гісторыя, сучасны стан і сувязь з іншымі славянскімі мовамі (Беларуская мова)”, зацверджанай пастановай Прэзідыума НАН Беларусі ад 23.11.1995 года № 88.

Мэта і задачы даследавання. Мэта дысертацыі – даць сістэмнае апісанне фразеалагічных паранімаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Задачи даследавання:

- выявіць у беларускай літаратурнай мове фразеалагічныя паранімы;
- вызначыць сутнасць, асноўныя прыметы фразеалагічных паранімаў, тыпы адрозненняў у іх кампанентным складзе;

- ахарактарызаваць фразеалагічныя паронімы з боку іх структуры, граматычных асаблівасцей, семантычнай дыферэнцыяцыі;
- апісаць агульныя і адрознівальныя рысы фразеалагічных паронімаў і сумежных элементаў семантычнай парадыгмы.

Аб'ект і прадмет даследавання. Аб'ектам даследавання з'яўляюцца фразеалагізмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, якія характарызуюцца падабенствам кампанентнага складу. Фактычны матэрыял выпісаны з найбольш поўнага нарматыўнага двухтомнага “Фразеалагічнага слоўніка беларускай мовы” І.Я. Лепешава і з дадатку да яго “У слоўнікавую скарбонку”, а таксама з твораў беларускай мастацкай і публіцыстычнай літаратуры. Пад аналіз падпала каля 1400 фразеалагізмаў. Прадмет даследавання – фразеалагізмы, якія ўступаюць у паранімічныя адносіны (каля 700 адзінак).

Гіпотэза. Фразеалагічная паранімія – заканамерная з'ява, якая мае ўсе падставы кваліфікавацца як асобная семантычная катэгорыя фразеалагічнай сістэмы.

Метадалогія і метады праведзенага даследавання. Метадалагічную аснову даследавання складае сістэмны падыход да вывучэння моўнай з'явы, навуковы прынцып адзінства зместу і формы. Мэта, задачы працы і спецыфіка матэрыялу абумовілі выбар аналітычна-апісальнага, супастаўляльнага, структурнага метадаў, а таксама выкарыстанне этымалагічнага аналізу і спецыяльных метадычных прыёмаў фразеалагічнай аплікацыі і ідэнтыфікацыі, працэдуры кампарацыі.

Навуковая навізна і значнасць атрыманых вынікаў. Дысертация з'яўляецца першым у беларускай фразеалогіі комплексным даследаваннем такога элемента семантычнай парадыгмы, як фразеалагічныя паронімы. У рабоце ўпершыню на вялікім фактычным матэрыяле аналізуюцца фразеалагічныя паронімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, аб'яднаныя паводле вонкавых адрозненняў у тры групы, апісваюцца іх фармальна-структурныя, семантычныя і сінтагматычныя прыметы; праводзіцца структурна-граматычная характарыстыка фразеалагічных паронімаў; выяўляюцца шляхі ўзнікнення некаторых паранімічных выразаў; разглядаюцца выпадкі няпоўнай дэсемантызацыі і нераўнамернай дэактуалізацыі кампанентаў фразеалагічных паронімаў; акрэсліваецца існаванне ў мове абмежаваных паронімаў, якія ўступаюць паміж сабой у паранімічна-сінанімічныя ці паранімічна-антанімічныя адносіны; выяўляюцца ўзаемаадносіны зместу і формы паранімічных фразеалагізмаў праз супастаўленне іх з іншымі фармальна падобнымі адзінкамі – фразеалагічнымі варыянтамі, сінонімамі, антонімамі; вырашаецца не да канца распрацаванае ў мовазнаўстве пытанне рэалізацыі дзеяслоўнымі фразеалагізмамі марфалагічнай катэгорыі стану.

Практычная значнасць атрыманых вынікаў. Вынікі даследавання разам з практычнымі матэрыяламі карысныя для развіцця тэорыі беларускай фразеалогіі, могуць быць выкарыстаны пры складанні слоўніка фразеалагічных паронімаў і іншых фразеалагічных даведнікаў, пры напісанні навуковых дапаможнікаў па фразеалогіі, маюць істотнае значэнне пры выкладанні асобных раздзелаў сучаснай беларускай мовы, спецкурсаў па фразеалогіі і культуры маўлення, курсаў беларускай мовы як няроднай у вышэйшай і сярэдняй школе.

Асноўныя палажэнні дысертацыі, якія выносяцца на абарону.

1. Фразеалагічныя паронімы ўтвараюць сістэму ўзаемазвязаных элементаў, якія вызначаюцца сваімі фармальна-структурнымі, семантычнымі і сінтагматычнымі асаблівасцямі.

2. Паводле вонкавых разыходжанняў вылучаюцца аднамадэльныя фразеалагічныя паронімы з фармальнымі ці лексічнымі адрозненнямі і рознамадэльныя фразеалагічныя паронімы з колькаснымі адрозненнямі.

3. Семантычная дыферэнцыяцыя фразеалагічных паронімаў абумоўлена іх сінтаксічнай арганізацыяй, граматычнымі ўласцівасцямі, характарам адрозненняў у кампанентным складзе, звязана з працэсамі няпоўнай дэсемантызацыі і нераўнамернай дэактуалізацыі кампанентаў, з размежаваннем фразеалагізмаў, якія выяўляюць паміж сабой адносіны ўнутрыфразеалагічнай дэрывацыі, а таксама прадугледжвае магчымасць утварэння аманімічных форм ужывання фразеалагічных адзінак.

4. Зваротныя і незваротныя фразеалагізмы, нятоесныя сінтагматычнымі сувязямі, кваліфікуюцца як фразеалагічныя паронімы, калі з'яўляюцца адзінкамі незалежнага стану, рэалізуюць свае значэнні ў актыўных сінтаксічных канструкцыях, ці як суадносныя паміж сабой марфалагічныя формы залежнага і незалежнага стану.

5. Супастаўленне фразеалагічных паронімаў з сумежнымі элементамі парадыгматычнай сістэмы дазваляе больш дакладна акрэсліць сутнасць і характэрныя асаблівасці паронімаў, а таксама вызначыць семантычныя прыметы, уласцівыя іншым вонкава блізім фразеалагізмам, абумоўленыя падабенствам іх кампанентнага складу. У паранімічна-сінанімічныя ці паранімічна-антанімічныя адносіны ўступаюць паміж сабой абмежаваныя фразеалагічныя паронімы, якія акрэсліваюцца як эквівалентныя ці прыватныя і маюць індывідуальныя магчымасці ўзаемазамыняльнасці.

Асабісты ўклад суіскальніка. Дысертацыйнае даследаванне з'яўляецца самастойнай навуковай працай аўтара.

Апрабавыя вынікі дысертацыі. Вынікі даследавання паведамляліся на міжнародных канферэнцыях: "Словообразование и номинативная деривация в славянских языках" (Гродна, 14-15 красавіка 2000 г.), "VIII міжнародны Карскі чытанні" (Гродна, 14-17 снежня 2000 г.), "Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах" (Гомель, 23-24 лістапада 2001 г.), "Современные проблемы лексикографии" (Гродна, 16-17 красавіка 2002 г.); на рэспубліканскіх канферэнцыях: "Мова і літаратура ў сярэдняй і вышэйшай школе: Актуальныя праблемы выкладання" (Гродна, 27 красавіка 2000 г.), "Актуальныя праблемы моўнай адукацыі вучняў ва ўмовах рэфармавання агульнаадукацыйнай школы" (Мазыр, 22-23 сакавіка 2001 г.), "Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні" (Гродна, 24 кастрычніка 2001 г.), "Тытыя навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу" (Гомель, 26 красавіка 2001 г.); на навуковых канферэнцыях студэнтаў і аспірантаў: "Свежий ветер '99" (Гродна, 28 красавіка 1999 г.), "НИРС-2000" (Гродна, 25-26 красавіка 2000 г.).

Апублікаванасць вынікаў. Змест дысертацыі адлюстраваны ў 13 публікацыях. Агульная колькасць старонак – 63.

- ахарактарызаваць фразеалагічныя паранімы з боку іх структуры, граматычных асаблівасцей, семантычнай дыферэнцыяцыі;
- апісаць агульныя і адрознівальныя рысы фразеалагічных паранімаў і сумежных элементаў семантычнай парадыгмы.

Аб'ект і прадмет даследавання. Аб'ектам даследавання з'яўляюцца фразеалагізмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, якія характарызуюцца падабенствам кампанентнага складу. Фактычны матэрыял выпісаны з найбольш поўнага нарматыўнага двухтомнага “Фразеалагічнага слоўніка беларускай мовы” І.Я. Лепешава і з дадатку да яго “У слоўнікавую скарбонку”, а таксама з твораў беларускай мастацкай і публіцыстычнай літаратуры. Пад аналіз падпала каля 1400 фразеалагізмаў. Прадмет даследавання – фразеалагізмы, якія ўступаюць у паранімічныя адносіны (каля 700 адзінак).

Гіпотэза. Фразеалагічная паранімія – заканамерная з'ява, якая мае ўсе падставы кваліфікавацца як асобная семантычная катэгорыя фразеалагічнай сістэмы.

Метадалогія і метады праведзенага даследавання. Метадалагічную аснову даследавання складае сістэмны падыход да вывучэння моўнай з'явы, навуковыя прынцыпы адзінства зместу і формы. Мэта, задачы працы і спецыфіка матэрыялу абумовілі выбар аналітычна-апісальнага, супастаўляльнага, структурнага метадаў, а таксама выкарыстанне этымалагічнага аналізу і спецыяльных метадычных прыёмаў фразеалагічнай аплікацыі і ідэнтыфікацыі, працэдуры кампарацыі.

Навуковая навізна і значнасць атрыманых вынікаў. Дысертация з'яўляецца першым у беларускай фразеалогіі комплексным даследаваннем такога элемента семантычнай парадыгмы, як фразеалагічныя паранімы. У рабоце ўпершыню на вялікім фактычным матэрыяле аналізуюцца фразеалагічныя паранімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, аб'яднаныя паводле вонкавых адрозненняў у тры групы, апісваюцца іх фармальна-структурныя, семантычныя і сінтагматычныя прыметы; праводзіцца структурна-граматычная характарыстыка фразеалагічных паранімаў; выяўляюцца шляхі ўзнікнення некаторых паранімічных выразаў; разглядаюцца выпадкі няпоўнай дэсемантызацыі і нераўнамернай дэактуалізацыі кампанентаў фразеалагічных паранімаў; акрэсліваецца існаванне ў мове абмежаваных паранімаў, якія ўступаюць паміж сабой у паранімічна-сінанімічныя ці паранімічна-антанімічныя адносіны; выяўляюцца ўзаемаадносіны зместу і формы паранімічных фразеалагізмаў праз супастаўленне іх з іншымі фармальна падобнымі адзінкамі – фразеалагічнымі варыянтамі, еінонімамі, антонімамі; вырашаецца не да канца распрацаванае ў мовазнаўстве пытанне рэалізацыі дзеяслоўнымі фразеалагізмамі марфалагічнай катэгорыі стану.

Практычная значнасць атрыманых вынікаў. Вынікі даследавання разам з практычнымі матэрыяламі карысныя для развіцця тэорыі беларускай фразеалогіі, могуць быць выкарыстаны пры складанні слоўніка фразеалагічных паранімаў і іншых фразеалагічных даведнікаў, пры напісанні навучальных дапаможнікаў па фразеалогіі, маюць істотнае значэнне пры выкладанні асобных раздзелаў сучаснай беларускай мовы, спецкурсаў па фразеалогіі і культуры маўлення, курсаў беларускай мовы як няроднай у вышэйшай і сярэдняй школе.

Асноўныя палажэнні дысертацыі, якія выносяцца на абарону.

1. Фразеалагічныя паронімы ўтвараюць сістэму ўзаемазвязаных элементаў, якія вызначаюцца сваімі фармальна-структурнымі, семантычнымі і сінтагматычнымі асаблівасцямі.

2. Паводле вонкавых разыходжанняў вылучаюцца аднамадэльныя фразеалагічныя паронімы з фармальнымі ці лексічнымі адрозненнямі і рознамадэльныя фразеалагічныя паронімы з колькаснымі адрозненнямі.

3. Семантычная дыферэнцыяцыя фразеалагічных паронімаў абумоўлена іх сінтаксічнай арганізацыяй, граматычнымі ўласцівасцямі, характарам адрозненняў у кампанентным складзе, звязана з працэсамі няпоўнай дэсемантызацыі і нераўнамернай дэактуалізацыі кампанентаў, з размежаваннем фразеалагізмаў, якія выяўляюць паміж сабой адносіны ўнутрыфразеалагічнай дэрывацыі, а таксама прадугледжвае магчымасць утварэння аманімічных форм ужывання фразеалагічных адзінак.

4. Зваротныя і незваротныя фразеалагізмы, нятоесныя сінтагматычнымі сувязямі, кваліфікуюцца як фразеалагічныя паронімы, калі з'яўляюцца адзінкамі незалежнага стану, рэалізуюць свае значэнні ў актыўных сінтаксічных канструкцыях, ці як суадносныя паміж сабой марфалагічныя формы залежнага і незалежнага стану.

5. Супастаўленне фразеалагічных паронімаў з сумежнымі элементамі парадыгматычнай сістэмы дазваляе больш дакладна акрэсліць сутнасць і характэрныя асаблівасці паронімаў, а таксама вызначыць семантычныя прыметы, уласцівыя іншым вонкава бліжэй фразеалагізмам, абумоўленыя падабенствам іх кампанентнага складу. У паранімічна-сінанімічныя ці паранімічна-антанімічныя адносіны ўступаюць паміж сабой абмежаваныя фразеалагічныя паронімы, якія акрэсліваюцца як эквівалентныя ці прыватныя і маюць індывідуальныя магчымасці ўзаемазамыняльнасці.

Асабісты ўклад аўтара. Дысертацыйнае даследаванне з'яўляецца самастойнай навуковай працай аўтара.

Апрацаваныя вынікі дысертацыі. Вынікі даследавання паведамляліся на міжнародных канферэнцыях: “Словообразование и номинативная деривация в славянских языках” (Гродна, 14-15 красавіка 2000 г.), “VIII міжнародныя Карскія чытанні” (Гродна, 14-17 снежня 2000 г.), “Славянская фразеалогія в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах” (Гомель, 23-24 лістапада 2001 г.), “Современные проблемы лексикографии” (Гродна, 16-17 красавіка 2002 г.); на рэспубліканскіх канферэнцыях: “Мова і літаратура ў сярэдняй і вышэйшай школе. Актуальныя праблемы выкладання” (Гродна, 27 красавіка 2000 г.), “Актуальныя праблемы моўнай адукацыі вучняў ва ўмовах рэфармавання агульнаадукацыйнай школы” (Мазыр, 22-23 сакавіка 2001 г.), “Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні” (Гродна, 24 кастрычніка 2001 г.), “Пятыя навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу” (Гомель, 26 красавіка 2001 г.); на навуковых канферэнцыях студэнтаў і асіпірантаў: “Свежий ветер '99” (Гродна, 28 красавіка 1999 г.), “НИРС-2000” (Гродна, 25-26 красавіка 2000 г.).

Апублікаваныя вынікі. Змест дысертацыі адлюстраваны ў 13 публікацыях. Агульная колькасць старонак – 63.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ Артыкулы

1. Журко І.А. Фразеалагічныя паронімы і варыянты фразеалагізмаў // Веснік БДУ. Серыя 4. Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2002. – № 1. – С. 67-73.
2. Журко І.А. Размежаванне фразеалагічных паронімаў і сінонімаў // Роднае слова. – 2002. – № 7. – С. 29-33.
3. Журко І.А. Фразеалагічныя паронімы і марфалагічныя формы фразеалагізмаў // Веснік ГрДУ імя Я. Купалы. Серыя 1. Гуманітарныя навукі. – 2002. – № 2 (10). – С. 106-111.

Матэрыялы канферэнцый

4. Журко І.А. Фразеалагічныя паронімы ў беларускай літаратурнай мове // Свежий ветер'99: Сб. науч. работ студентов ГрГУ им. Я. Купалы / Под ред. А.И. Буть. – Гродно: ГрГУ, 1999. – С. 134-136.
5. Журко І.А. Фармальныя прыметы фразеалагічных паронімаў // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках: Матер. VII Междунар. науч. конф., Гродно, 14-15 апр. 2000 г. / Гроднен. гос. ун-т им. Я. Купалы. – Гродно, 2000. – С. 170-174.

6. Журко І.А. Структурныя тыпы фразеалагічных паронімаў // Респ. науч. конф. студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў РБ (НИРС-2000): Матэр. конф., Гродно, 25-26 крас. 2000 г. В 5 ч. / Гроднен. гос. ун-т ім. Я. Купалы. – Гродно, 2000. – Ч. 3. – С. 118-121.
7. Журко І.А. Пытанні вывучэння фразеалагічнай параніміі // Мова і літаратура ў сярэдняй і вышэйшай школе: Актуальныя праблемы выкладання: Матэр. Рэсп. навук. канф., Гродна, 27 крас. 2000 г. / Гродзен. дзярж. ун-т ім. Я. Купалы; Пад рэд. М.У. Мікуліча. – Гродна, 2000. – С. 112-115.
8. Журко І.А. Перспектывы даследавання фразеалагічнай параніміі // Мова ў святле класічнай спадчыны і сучасных парадыгм: Тэз. дакл. VIII міжнар. Карскіх чытанняў, Гродна, 14-17 снеж. 2000 г. / Гродзен. дзярж. ун-т ім. Я. Купалы; Пад рэд. праф. М.І. Канюшкевіч. – Гродна, 2000. – С. 218-222.
9. Журко І.А. Размежаванне фразеалагічных паронімаў і марфалагічных форм фразеалагізмаў // Актуальныя праблемы моўнай адукацыі вучняў ва ўмовах рэфармавання агульнаадукацыйнай школы: 36. матэр. рэсп. навук.-метадыч. канф., Мазыр, 22-23 сак. 2001 г. / Мазырскі дзярж. пед. інс-т ім. Н.К. Крупскай; Пад рэд. В.В. Валетава. – Мазыр, 2001. – С. 31-34.
10. Журко І.А. Фразеалагічная паранімія і сумежныя з ёю катэгорыі // Пятая навуковыя чытанні, прысвечаныя С. Некрашэвічу: Матэр. навук. канф., 26 крас. 2001 г.: У 2 ч. / Гомельскі дзярж. ун-т ім. Ф. Скарыны. – Гомель, 2001. – Ч. 2. – С. 64-66.
11. Журко І.А. Фразеалагічныя паронімы і антонімы // Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні: Матэр. навук. канф., Гродна, 24 кастр. 2001 г. / Гродзен. дзярж. ун-т ім. Я. Купалы. – Гродна, 2001. – С. 345-351.
12. Журко І.А. Фразеалагічныя паронімы і канструкцыйна-колькасныя варыянты // Славянская фразеалогія в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах: Матэр. Междунар. науч. конф., Гомель, 23-24 нояб. 2001 г. / Гомельскі гос. ун-т ім. Ф. Скарыны. – Гомель, 2001. – С. 187-191.
13. Журко І.А. Да праблемы складання навучальнага слоўніка фразеалагічных паронімаў // Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium: Сб. науч. тр. по лексикографии / Гроднен. гос. ун-т ім. Я. Купалы.; Отв. ред. В.В. Дубичинский и др. – Гродно, 2002. – С. 194-198.

РЭЗЮМЭ

Герасімчык Ірына Аляксандраўна

Фразеалагічныя паронімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы

Ключавыя словы: фразеалагічныя паронімы, фармальныя, лексічныя і колькасныя адрозненні, сінтагматычныя сувязі, семантычная дыферэнцыяцыя, узаеманезамяняльнасць, няпоўная дэсемантызацыя, нераўнамерная дэактуалізацыя, абмежаваная паранімія, унутрыфразеалагічная дэрывацыя, элементы семантычнай парадыгмы.

У дысертацыі даследуюцца фармальна падобныя фразеалагізмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Прадмет даследавання – фразеалагічныя паронімы. Метады: аналітычна-апісальны, супастаўляльны, структурны, этымалагічны аналіз, спецыяльныя прыёмы фразеалагічнай аплікацыі, ідэнтыфікацыі, працэдура кампарацыі.

Дысертацыя з'яўляецца першым у беларускай фразеалогіі комплексным даследаваннем такога элемента семантычнай парадыгмы, як фразеалагічныя паронімы. У рабоце ўпершыню аналізуюцца фразеалагічныя паронімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, апісваюцца іх фармальна-структурныя, семантычныя і сінтагматычныя прыметы, праводзіцца структурна-граматычная характарыстыка; выяўляюцца шляхі ўзнікнення некаторых паранімічных адзінак, разглядаюцца выпадкі няпоўнай дэсемантызацыі і нераўнамернай дэактуалізацыі іх кампанентаў; акрэсліваецца існаванне ў мове абмежаваных фразеалагізмаў-паронімаў; выяўляюцца агульныя і адрознівальныя рысы фразеалагічных паронімаў і іншых фармальна падобных фразеалагізмаў; вырашаецца не да канца распрацаванае ў мовазнаўстве пытанне рэалізацыі дзеяслоўнымі фразеалагізмамі марфалагічнай катэгорыі стану. Вынікі даследавання разам з практычнымі матэрыяламі карысныя для развіцця тэорыі беларускай фразеалогіі, могуць быць выкарыстаны пры складанні слоўніка фразеалагічных паронімаў, напісанні навучальных дапаможнікаў па фразеалогіі, выкладанні асобных раздзелаў сучаснай беларускай мовы ў вышэйшай і сярэдняй школе.

РЕЗЮМЕ

Герасимчик Ирина Александровна

Фразеологические паронимы современного белорусского литературного языка

Ключевые слова: фразеологические паронимы, формальные, лексические и количественные отличия, синтагматические связи, семантическая дифференциация, взаимозаменяемость, неполная десемантизация, неравномерная деактуализация, ограниченная паронимия, внутрифразеологическая деривация, элементы семантической парадигмы.

В диссертации исследуются формально подобные фразеологизмы современного белорусского литературного языка. Предмет исследования – фразеологические паронимы. Методы: аналитично-описательный, сопоставительный, структурный, этимологический анализ, специальные приёмы фразеологической аппликации, идентификации, процедура компарации.

Диссертация является первым в белорусской фразеологии комплексным исследованием такого элемента семантической парадигмы, как фразеологические паронимы. В работе впервые анализируются фразеологические паронимы современного белорусского литературного языка, описываются их формально-структурные, семантические и синтагматические приметы, проводится структурно-грамматическая характеристика; выявляются пути возникновения некоторых

паронимических единиц; рассматриваются случаи неполной десемантизации и неравномерной деактуализации их компонентов; устанавливается существование в языке ограниченных фразеологизмов-паронимов; выявляются общие и отличительные черты фразеологических паронимов и других формально подобных единиц; решается не до конца разработанный в языкознании вопрос реализации глагольными фразеологизмами морфологической категории наклонения. Результаты исследования вместе с практическими материалами полезны для развития теории белорусской фразеологии, могут быть использованы при составлении словаря фразеологических паронимов, написании учебных пособий по фразеологии, в преподавании отдельных разделов современного белорусского языка в высшей и средней школе.

SUMMARY

Herasimchyk Iryna Aliaksandrauna

Phraseological paronyms of modern Belarusian literary language

Key words: phraseological paronyms, formal, lexical and quantitative differences, syntagmatic connections, semantic differentiation, interchangeability, incomplete desemantization, non-uniform deactualization, partial paronymy, inner-phraseological derivation, elements of semantic paradigm.

In the dissertation phraseological units of modern Belarusian literary language which are characterized by similarity of componental structure are investigated. The object of the research – phraseological paronyms. The methods of the research: analytic-descriptive, comparative, structural, etymological analysis, special methodical receptions of phraseological application and identification, procedure of comparison.

The dissertation is the first in the Belarusian phraseology complex research of such an element of semantic paradigm as phraseological paronyms. In work for the first time the phraseological paronyms of modern Belarusian literary language are analyzed, their formal-and-structural, semantic and syntagmatic signs are described; the structural-and-grammatical characteristic is carried out; the ways of origin of some paronymic units come to light; the cases of incomplete desemantization and non-uniform deactualization of their components are examined; the existence of incomplete phraseological paronyms in language is determined; the common and distinguishing features of phraseological paronyms and of other formally similar units are ascertained; the not up to the end in linguistics developed question of realization of morphological category of mood by means of verbal phraseological units is solved. The results of the research together with practical materials are useful for developing the theory of the Belarusian phraseology, can be used at compiling of the dictionary of phraseological paronyms, at doing of manuals on phraseology, in teaching certain chapters of modern Belarusian language at higher institutes of education and secondary schools.

